

თემის მმართველობითი ორგანოები გვიანი შუა საუკუნეების სამხრეთ-დასავლეთ საქართველოში – „ოლქობა“¹

ბექა მგელაძე

გვიანი შუა საუკუნეების სამხრეთ-დასავლეთ საქართველოში ყურადღებას იქცევს ხალხური მმართველობის ისეთი ფორმები, როგორებიცაა „მოყრიანობა“ და „ოლქობა“. უფრო ძველი ტერმინია „მოყრიანობა“ და ქართულ სამართლებრივ გარემოცვაშია განვითარებული, ხოლო „ოლქობა“ შედარებით გვიანდელი, ოსმალთა გავლენის დროინდელი სოციალური ინსტიტუტის აღმნიშვნელი სიტყვაა. ის გვიან შუა საუკუნეებში, ოსმალთა სამხრეთ-დასავლეთ საქართველოში სამხედრო-პოლიტიკური დომინირების ხანაში ჩნდება. „ოლქობამ“ „მოყრიანობა“ ჩაანაცვლა, ფუნქციურად მისი ადგილი დაიკავა, თუმცა „მოყრიანობამ“ დიდხანს „ოლქობის“ პარალელურადაც გააგრძელა არსებობა. მართალია, ხალხური მმართველობის ამ ფორმათა ტერმინოლოგიური ჩანაცვლება მოხდა, მაგრამ თავად ინსტიტუტმა ტრადიციული ქართული ბუნება მისთვის დამახასიათებელი სამართლებრივი ელემენტებით გამოკვეთილად შეინარჩუნა. შესაძლოა ამიტომაცაა, რომ ისტორიულ, ეთნოლოგიურ და ფოლკლორულ, ისე როგორც სხვა ტიპის წერილობით-ლიტერატურულ წყაროებში, „ოლქობისაგან“ განსხვავებით ფაქტები „მოყრიანობის“ შესახებ შედარებით ნაკლებად არის შემორჩენილი. მოყრიანობის გვერდით ჩვენ ტერმინ „მოყრილობასაც“ ვხვდებით. „მოყრილობა“, როგორც სათემო თავყრილობა და ხალხური მმართველობის წესი, ჭოროხის აუზის არაერთ კუთხეში, მათ შორის, შავშეთსა და ტაო-კლარჯეთშიც გვხვდება. „ოლქა“ და „ოლქობა“, გარდა მმართველობის ხალხური ფორმისა, ლექსიკოგრაფთა განმარტებით, უბრალოდ „ერთად შეყრას, შეკრებას, თავყრილობას, საჯარო ქეიფსა და დროსტარებას, ნადიმს, მოღახენას“, ასევე, „ჯარიანობას, ბრბოს, აჯანყებას, ომიანობას, ყდამეთს აღნიშნავს“ (ნიჟარაძე 1957: 151); (ნიჟარაძე 1971: 270).

ტერმინი „ოლქა“ პირველად XVIII საუკუნის 80-იანი წლების აჭარა-სამცხის ურთიერთობების ამსახველ წერილობით წყაროში, ე.წ. „ქრონიკაში“ იხსენიება, რომელიც ხელნაწერის სახით ახალციხის მხარეთმცოდნეობის მუზეუმის არქივშია დაცული (საქართველოს სიძველენი 1949: 145). გვიანი შუა საუკუნეების ამ ტიპის სხვა წყაროში იგი ჯერჯერობით არ დასტურდება, გარდა სულხან-საბა ორბელიანის ლექსიკონისა, სადაც ლექსიკონის ქართულ-თურქულ ნაწილში ნათქვამია: „თემი ოლქა“, ე.ი. თემი ოლქადაა განმარტებული (იორდანაშვილი 1949: 526). უფრო ადრეულ პერიოდში ანუ განვითარებულ შუა საუკუნეებში ეს ტერმინი საერთოდ არ ჩანს, რაც ბუნებრივიცაა, რადგან სიტყვა ქართულში უშუალოდ თურქული ენიდანაა დამკვიდრებული. როგორც ჩანს, განვითარებულ შუა საუკუნეებში მას სხვა ტერმინები ცვლიდა. მართალია, ტერმინი „ოლქა“ საქართველოში თურქული ენის მეშვეობით გავრცელდა, მაგრამ იგი ქართულ ენას ისე შეერწყა, რომ უცხო ენისათვის დამახასიათებელი ნიშან-თვისებები დაკარგა და, საბოლოოდ, ქართული ოლქა თურქული „ოლქეს“ (ölke) გაქართულებულ ფორმად იქცა. ამ ტერმინის ქართულ ენაში დამკვიდრება საქართველოსთან ოსმალეთის მეზობლობითა და სამხრეთ-დასავლეთ საქართველოში თურქული მმართველობის დამკვიდრებით იყო განპირობებული. თავადაც სიტყვა, რომელიც წარმომავლობით თურქულია, თურქულში „ქვეყანას“, „მხარეს“, „რაიონს“ ნიშნავს (ჩლაიძე 2001: 1404). თურქულში იგი „იულქეს“ (ülke) ფორმითაც გვხვდება. „ოლქის“ სახით ამ სიტყვის ერთ-ერთი ვარიანტია – საქართველოში ადმინისტრაციული ერთეულის აღმნიშვნელად ჩამოყალიბდა. თურქულიდან შემოსულმა, თუმცა გაქართულებულმა „იულქემ“, გვიანი შუა საუკუნეების აჭარაში რამდენიმე ფორმით მოიკიდა ფეხი,

რომელთაგან „ოლქი“, „ოლქა“, „ოლქობა“ და „ოლქაობა“ ყველაზე მეტად იყო გავრცელებული. თითოეულ ამ სიტყვას საქართველოში შესაბამისი სოციოპოლიტიკური და სამართლებრივი დატვირთვა ჩამოუყალიბდა. ზეპირსიტყვიერ წყაროებში ტერმინი „ოლქობა“ პირველად ისტორიული ხასიათის ლექსს - „ჰაი გიდი ჩახალ-ოლქში“ გვხვდება, სადაც ჩახალ-ოლქი ზენდიდელზე ნათქვამია: „დილაზედა ფაშამ ნახა, ჩახალ-ოლქიმ დაინახა, უკან დადგა ოლქისაგან, სწორედ ხელი დაიანა“; ამ ლექსის მეორე ვარიანტში ვკითხულობთ: „შემოიღო ოლქობა, ხომ არ ჰქენი კაი ქარი“ (უმიკაშვილი 1937: 132).

ლექსის შემთხვევითი ჩახალ-ოლქის საზოგადოებრივ-პოლიტიკურ პოზიციას ახასიათებს, მაგრამ აქ ჩვენთვის საინტერესოა ის ფაქტი, რომ ლექსის ამ ორ ვარიანტში სიტყვა „ოლქის“ ორი სახენაცვალ ფორმაა გამოყენებული: „ოლქი“ და „ოლქობა“. ამასთან, „ოლქი“ გვხვდება არა როგორც ადმინისტრაციული უჭრედის მნიშვნელობით, არამედ ადამიანთა, შეკრებილ პირთა ისეთი სოციოპოლიტიკური ერთობის გამოსახატავად, რომელთაც საერთოსთან ერთად, განსხვავებული მიზნებიც გააჩნდათ („უკან დადგა ოლქისაგან“). ამასთან, თავყრილობის წევრთათვის პრობლემა საერთო უნდა ყოფილიყო. ამდენად, აქ „ოლქი“ წარმოგვიდგება არა გეოგრაფიულ ცნებად, არამედ ცოცხალ სოციალურ და პოლიტიკურ ორგანიზმად. ლექსის მეორე ვარიანტში ტერმინი „ოლქობა“ სახალხო თავყრილობის მნიშვნელობით პირდაპირაა გამოკვეთილი: „შემოიღო, ოლქობა“.

სამხრეთ-დასავლეთ საქართველოში ოლქობის სოციოპოლიტიკური და სამართლებრივი ინსტიტუტის შესახებ შედარებით სრულყოფილი და უფრო კონკრეტული ცნობები XIX საუკუნის მეორე ნახევრიდან ჩნდება. პეტრე უმიკაშვილიმა, რომელიც აჭარის ზეპირსიტყვიერებითა და ისტორიით დაინტერესებული მკვლევარი გახლდათ, პირველმა შეკრიბა „ოლქობის“ შესახებ ინფორმაცია. მის არქივში შემორჩა გამოუქვეყნებელი მოთხრობა - „პატარა ახმედა“, სადაც იგი „ოლქობის“ სოციოპოლიტიკურ არსზე საუბრობს (არქივი 105).

XIX საუკუნის 70-იანი წლებიდან აჭარაში მიმდინარე სოციალურ და პოლიტიკურ საკითხებზე გაზეთ „დროების“ ფურცლებზე კორესპონდენციები სისტემატურად იბეჭდებოდა, სადაც როგორც ტერმინი „ოლქა“, ისე „ოლქობა“ არაერთხელ გვხვდება (დროება 1876: №15, №25); (დროება 1879: №7, №12, №19). ამ ინსტიტუტის შესახებ რამდენიმე საყურადღებო ცნობა, აჭარული ხალხური სიტყვიერების ნიმუშებშიცაა დაცული, რომელთაგან, როგორც ზემოთაც ითქვა, განსაკუთრებით „ჰაი გიდი ჩახალ-ოლქი“ გამოირჩევა (უმიკაშვილი 1937: 132-133). საყურადღებოა ასევე პეტრე უმიკაშვილის პირად არქივში დაცული, მის მიერ ჩაწერილი „ქობულეთური ლექსები ოლქობაზე“, „ქალები ოლქას აწყობენ“ და „ქმარო მე ვკვდები შენ, გიხარია“ (მგელაძე 2014: 181). საგულისხმოა, რომ „ოლქობამ“ ქართულ პროზაშიც ჰპოვა ასახვა. ტერმინი „ოლქა“, როგორც თემობა, თემის, ქვეყნის ყრილობა არაერთხელაა მოხსენიებული ეგნატე ნინოშვილის ისტორიულ რომანში - „ჯანყი გურიაში“ (ნინოშვილი 1959: 59, 80, 48, 104).

„ოლქობის“, როგორც სოციოპოლიტიკური ტერმინის მნიშვნელობის შესახებ ქართულ ისტორიოგრაფიაში ბოლო ხანებში არაერთი საინტერესო აზრი გამოითქვა, მაგრამ მისი სამართლებრივი შინაარსი სრულყოფილად ჯერ კიდევ არაა შესწავლილი. როგორც ცნობილია, 1958 წლიდან სამხრეთ-დასავლეთ საქართველოში ხალხური მმართველობისა და ჩვეულებითი სამართლის ისტორიის კვლევის თვალსაზრისით სერიოზული ნაბიჯები გადაიდგა, ხოლო უკვე 1961 წლისათვის „ოლქობის“ ინსტიტუტის ეთნოლოგიურ ასპექტებზე კონკრეტულად გამახვილდა ყურადღება, რაც საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის ბათუმის სამეცნიერო-კვლევით ინსტიტუტში 1962 წელს წარდგენილ ინდივიდუალურ და საექსპედიციო ანგარიშებშიც აისახა. მეცნიერულ დონეზე ტერმინ „ოლქობის“ სოციალური და სამართლებრივი ბუნების შესწავლას ქართულ საისტორიო მწერლობაში პირველად ყურადღება ბათუმის სამეცნიერო კვლევით ინსტიტუტში რომ მიექცა საკვებით ბუნებრივი მოვლენა იყო, რადგან ინსტიტუტმა 1958 წელს აჭარაში საველე-ეთნოგრაფიული ექსპედიცია განახორციელა, სადაც

ალექსი რობაქიძის ხელმძღვანელობით ვლადიმერ მგელაძემ ამ სოციალური და სამართლებრივი ინსტიტუტის მიზანმიმართული შესწავლა დაიწყო (მგელაძე 1958); (მგელაძე 1959/1960). მოპოვებული ეთნოგრაფიული მასალების გათვალისწინებით 1959 წელს ვლადიმერ მგელაძემ ახლად მიკვლეულ პეტრე უმიკაშვილის გამოუქვეყნებელ მოთხრობას – „პატარა ახმედას“ სამეცნიერო ხასიათის საინფორმაციო სემინარი მიუძღვნა, რომლის მოკლე შინაარსი 1960 წლის 11 ივნისს გაზეთ „საბჭოთა აჭარის“ ფურცლებზე გამოაქვეყნა (მგელაძე 1960). სტატიაში ნათქვამია, რომ პეტრე უმიკაშვილის ამ გამოუქვეყნებელი მოთხრობის მიხედვით „ოლქობა“ სამხრეთ-დასავლეთ საქართველოში, კერძოდ, აჭარაში, საზოგადოებრივი მმართველობის უმაღლესი ორგანო იყო. მასში თემის მამრობითი სქესის წარმომადგენლები მონაწილეობდნენ და მისი გადაწყვეტილებების დამორჩილება აუცილებელი იყო. მართლაც, სავლეთ-ეთნოგრაფიული წყაროები ამ ფაქტებს პირდაპირ ადასტურებს. მოპოვებულ მასალებსა და გამოვლენილ საარქივო დოკუმენტებზე დაყრდნობით არაერთი ნაშრომი მომზადდა, რომლებიც აჭარაში ხალხური მმართველობის სისტემას ეხებოდა. მათ საფუძველზე შემდეგ დაწერილი მოხსენების მოკლე შინაარსიც დაიბეჭდა (მგელაძე 1961: 6; 1964: 76-77). ამდენად, ეთნოგრაფიული, ფოლკლორული, საარქივო და წერილობითი წყაროების საფუძველზე გაირკვა ამ ინსტიტუტის არა მარტო სოციალური, არამედ სამართლებრივი და პოლიტიკური ბუნება, დადგინდა მისი ზოგიერთი მანამდე უცნობი ფუნქციაც.

„ოლქობაზე“, როგორც სოციოპოლიტიკურ მოვლენაზე, თავის დროზე ყურადღება ხარიტონ ახვლედიანმა გაამახვილა (ახვლედიანი 1943: 38), აზიზ ახვლედიანმა კი თავის წიგნში „აჭარის საგ-მირო-საისტორიო სიტყვიერებაში“ „ოლქობას“ ცალკე თავიც მიუძღვნა (ახვლედიანი 1970: 82-107).

„ოლქობის“ საკითხს ალექსანდრე ქათამაძეც შეეხო, თუმცა ავტორს მისი დაკვირვებები არ გამოუქვეყნებია და თავმოყრილი მასალები ხელნაწერის სახით შემოგვრჩა (ფონდი 250). 1970-იან წლებში ზურაბ ჩიტაძე XVI-XIX საუკუნეების აჭარაში ადგილობრივი მოსახლეობის ხალხური მმართველობის ფორმების, ადათებისა და ჩვევების კვლევისას „ოლქობის“ საკითხითაც დაინტერესდა. იგი წერდა, რომ ოსმალეთის დროინდელ აჭარაში მმართველობის თურქული სისტემის პარალელურად თვითმმართველობის სისტემაც მოქმედებდა, რომელიც ადგილობრივ მოსახლეობაში „ოლქასა“ და „ოლქობის“ სახელწოდებით იყო ცნობილი. იგი გადმოგვცემდა, რომ მმართველობის ამ ფორმის შესახებ, მონაწილეთა და მომხსნრეთა მოგონებების გარდა, სამწუხაროდ, სხვა რაიმე წერილობით საბუთი დღემდე არაა მიკვლეული. იქვე, ზურაბ ჩიტაძე მიუთითებდა, რომ „ოლქობის“ ტიპის მმართველობის ფორმა და მასთან დაკავშირებული მრავალი საკითხი ჯერ კიდევ მეცნიერულად დამუშავებული არ იყო. ეს მას მომავლის საქმედ ესახებოდა. არსებული წყაროების საფუძველზე ავტორი პრობლემის კვლევისა და სათანადო დასკვნების გაკეთებას გვთავაზობდა (ჩიტაძე 1978: 36).

„ოლქობის“ შესახებ, წერილობით წყაროებსა და ფოლკლორულ მემკვიდრეობაში შემონახული ცნობები, მეტ-ნაკლებად ზოგადი სურათის რეკონსტრუქციის საშუალებას იძლევა. ჩანს, რომ „ოლქობა“ აჭარაში თავდაპირველი ბუნებით სათემო მმართველობის ერთ-ერთი ფორმა იყო. ოლქობა, როგორც ტერიტორიული გაერთიანების სათემო სათათბირო, ცნობილი იყო ისტორიული აჭარის ხეობათა ეთნოგრაფიულ ყოფაში. იგი ფართოდ გავრცელებული სოციალური მოვლენა გახლდათ და მას სამოსამართლო, საკანონმდებლო უფლებები და პოლიტიკური ფუნქციებიც კი ჰქონდა (მგელაძე 1961: 6; 1964: 81-84).

ბემოთ აღნიშნული საკითხების გარდა მნიშვნელოვანია „ოლქობის“, როგორც პოლიტიკური, სამართლებრივი და სოციალური ინსტიტუტის გავრცელების არეალის გარკვევა. გვიანი შუა საუკუნეების საქართველოში მისი გავრცელების საზღვრების დადგენა მასთან დაკავშირებული რიგი ისტორიული, ეთნოლოგიური და იურიდიული საკითხის ინტერპრეტაციის საშუალებას იძლევა.

გასულ საუკუნეში ლაზეთში - სოფელ სარფსა და აჭარაში მცხოვრებ ლაზებში შეკრებილი სავლეთ მასალების მიხედვით ისე ჩანს, რომ „ოლქობა“ თითქოს მხოლოდ აჭარისათვის დამახასიათებელი

მოვლენა იყო. ასე თვლიდა ლაზური მოსახლეობა, თუმცა გაზეთ „დროების“ 1876 წლის ერთ-ერთ კორესპონდენციაში ნათქვამია, რომ 1873 წელს თურქეთის საადგილმამულო კომისიას ღარიბთა მამულები ძვირად შეუფასებია, ხოლო საპასუხოდ ხალხი არხავეს მთიან სოფელ ორქში და სხვა სოფლებში იოლქეს დაპირისპირებიან (დროება 1876: №23). საადგილმამულო გადასახადების გამწვანის კომისიის მუშაობა არა მარტო ორქში, არამედ ხოფას, კისეს და ათინას სოფლებშიც უშედეგოდ დამთავრებულა. ასეთივე ვითარება ყოფილა ქობულეთის მხარეშიც. ეს ცნობა გაზეთ „დროების“ რედაქციისათვის არხავეში მცხოვრებ 80 წლის ვინმე ოსმან-ალა ქელალ-ოღლის მიუწოდებია. ცნობა სანდო უნდა იყოს. ამგვარად, შეიძლება ითქვას, რომ „ოლქობის“ ინსტიტუტი ლაზეთშიც დასტურდება.

ეგნატე ნინოშვილის რომანში „ჯანყი გურიაში“ დაცულ ცნობებს თუ გავითვალისწინებთ, „თემობა“ სახელწოდებით „ოლქა“ გურიაშიც უნდა ყოფილიყო ცნობილი. თუმცა „ოლქობა“ – მოქმედი მმართველობითი ხალხური ორგანო, ეთნოგრაფიული მასალებით, ჯერჯერობით მაინც შედარებით სრული იერსახით აჭარის სინამდვილეში დასტურდება.

„ოლქა“, „თემის“ სინონიმი უნდა ყოფილიყო. ამგვარი სემანტიკით იყო ცნობილი იგი სულხან-საბა ორბელიანის დროინდელი გვიანი შუა საუკუნეების საქართველოში. სულხან-საბა ორბელიანი თემის მნიშვნელობას კიდევ უფრო აკონკრეტებდა და მას „ქვეყნის ერთ ნაწილად“ მიიჩნევდა (იორდანაშვილი 1949: 136, 526), ე.ი. ლექსიკოგრაფს „ოლქა“ ქვეყნის შემადგენლობაში შეჰყავდა. თურქულ ლექსიკონებში, მათ შორის, თურქულ-რუსულ ლექსიკონში ეს ტერმინი განმარტებულია, როგორც „ქვეყანა, მხარე“ (მაგაზანიკი 1945). ძველ საქართველოში, როგორც ქვეყანას, ისე თემს, ვიწრო და ფართო სემანტიკა გააჩნდა. ვიწრო მნიშვნელობით იგი ხეობაში ერთი ანდა რამდენიმე სოფლისაგან შემდგარ დასახლებას – თემს, იგივე, ხევს აღნიშნავდა, ხოლო ფართო მნიშვნელობით – ხეობათა იმ კავშირს, რომელიც ეთნოგრაფიული ჯგუფის განსახლების არეალს წარმოადგენდა. ჩვენ შემთხვევაში თემი მცირე და დიდი ხეობებისაგან შემდგარ აჭარისწყლის იმ ხეობას ეწოდებოდა, სადაც აჭარლები იყვნენ განსახლებულნი, იმავე დროს თემი მცირე დასახლებულ პუნქტთა ერთობლიობასაც ერქვა. იგივე უნდა ითქვას „ოლქასა“ და „ოლქის“ შესახებაც, გვიანი შუა საუკუნეებისათვის აჭარაში თემსა და მხარეს ვიწრო და ფართო მნიშვნელობებით ოლქა შეესაბამებოდა.

XIX საუკუნის 80-იან წლებშიც აჭარაში დასახლების სათემო ფორმა დასტურდებოდა. ივანე ჯავახიშვილის დაკვირვებით, ჯერ კიდევ XIX საუკუნის დამდეგს, საქართველოს ცალკეულ კუთხეში თემობრივი განსხვავება არსებობდა და იგი მმართველობაშიც იყო ასახული. საქართველოს ფეოდალური სახელმწიფო და მისი წყობილება სათემო გაერთიანებებზე იყო დამყარებული, შესაბამისად, საუნწყებო მართვა-გამგეობის გვერდით სათემო ცხოვრების წესიც განმსაზღვრელი იყო. ქართული პროვინციები ამ სფეროში საერთოს გარდა კუთხური, ადგილობრივი ნიშან-თვისებებით ხასიათდებოდა (ჯავახიშვილი 1928ა: 1); (ჯავახიშვილი 1928ბ: 111-112, 115). ოსმალთა მმართველობის დროინდელ აჭარაშიც სხვადასხვა ტიპის ტერიტორიული, სოციალური და სამართლებრივი ინსტიტუტების გვერდით, სიტყვები „ოლქა“ და „ოლქობა“, მართალია, წარმოშობით უცხოური იყო, მაგრამ სოციალური არსით ისინი აჭარის ეთნოგრაფიულ სინამდვილეს ასახავდა. ტერმინი „თემობა“, რომელიც ოსმალთა მმართველობის პერიოდში „ოლქობით“ შეიცვალა, არსებული სოციოპოლიტიკური გარდაქმნების შედეგი იყო. სათემო ცხოვრების პირობებში „ოლქობა“ ხალხური თვითმართველობის ტრადიციულ ფორმას მოერგო, რომელიც, სხვათა შორის, გვიან შუა საუკუნეებში ოსმალურ ყაიდაზე მოწყობილ აჭარის ადმინისტრაციულ მმართველობას დაუპირისპირდა. საგულისხმოა „ოლქა“ რჩეულ მამაკაცთა მებრძოლ, მოლაშქრე რაზმსა და „ოლქობის“ გადანყვებილებით განხორციელებულ აჯანყებას, საკუთრივ ოლქობა კი – თემის წევრთა მამაკაცთა ყრილობას წარმოადგენდა. ამავე დროს, „ოლქობა“ შინაურ და გარეშე მტრის წინააღმდეგ ხალხის ერთიანი, კოლექტიური ბრძოლის ფუნქციებით იყო აღჭურვილი. შესაძლოა ამიტომაც იყო ზოგიერთ ავტორს იგი მხოლოდ გლეხთა აჯანყებად რომ მიაჩნდა (იაშვილი 1948: 97-102).

ოსმალეთის სახელმწიფომ აჭარა იძულებული გახადა ხალხური თვითმმართველობის არსებული ფორმა, რომელიც გვიან შუა საუკუნეებში „ოლქობის“ სახელით გახდა ცნობილი, დაეცვა და ახალ პირობებზე შეეგუებინა. „ოლქობა“ სათემო თუ საქვეყნო საკითხებს ძველქართულ, ადგილობრივ ადათობრივ სამართალზე დაყრდნობით წყვეტდა, თუმცა გვიან მასში შარიათის ელემენტიც შეიჭრა. ფაქტია, რომ სათემო ტრადიციები და, საერთოდ, ხალხური მმართველობა აჭარაში XX საუკუნის გარიჟრაჟამდე იყო შენარჩუნებული, რასაც ხელს უწყობდა დასახლების სათემო ელემენტებისა და საკუთრების სათემო ფორმის დანარჩუნება, ასევე სხვა ტიპის სპეციფიკური სოციალურ-პოლიტიკური გარემოებები. საკუთრივ თემისა და სათემო ტრადიციების შენარჩუნებას ხელს უწყობდა სარწყავი წყლის საერთო სარგებლობის წესი, სახელმწიფოს წინაშე კოლექტიური პასუხისმგებლობა და ამა თუ იმ სფეროში ჯგუფური მომსახურების აუცილებლობა, ასევე, თვითმმართველობის ტრადიციული ნორმების სიცოცხლისუნარიანობა (მელიქიშვილი 1959: 407). უფრო მეტიც, ოსმალთა მმართველობამ თემისა და ძველი სათემო ნორმების სიცოცხლისუნარიანობასა და ხალხური მმართველობითი სისტემის კონსერვაციას კიდევ უფრო მყარი ნიადაგი შეუქმნა (ახვლედიანი 1962: 76). აჭარის ხეობათა მიუვალმა ადგილმდებარეობამ და გარე სამყაროს დიდი ნაწილისაგან მოწყვეტამ მასზე დიდი გავლენა იქონია. ამიტომაც იყო, რომ „ოსმალეთის“ გავლენები აჭარაში ზედაპირულ ხასიათს ატარებდა, მოსახლეობა ოსმალურ კანონებს არ ცნობდა, განსაკუთრებით არ ცნობდა ოსმალურ კანონებს საკუთრების სფეროში. ვ. ლისოვსკის დაკვირვებით, მართალია, აჭარის მოსახლეობამ მიიღო ისლამი, მაგრამ ასე თუ ისე საშინაო საქმეებში დამოუკიდებლობა მაინც შეინარჩუნა და თურქულ ადმინისტრაციას არ აღიარებდა (ლისოვსკი 1878: 2). ოსმალური ადმინისტრაცია ისლამს ნერგავდა, დევნიდა ქართველობას, მაგრამ მოსახლეობა ცდილობდა შეენარჩუნებინა ტრადიციული კულტურული ფასეულობები, ადათები, სახნავსა და სათეს მინებზე, სათიბებსა და ტყეებზე სათემო საკუთრებასა და თემისათვის დამახასიათებელ ქართულ ტრადიციული ნორმები, სათემო მმართველობის ძველქართული სისტემა, თუმცა გვიანი შუა საუკუნეების მიწურულს აჭარაში თემის სოციორელიგიური და ადმინისტრაციული ცენტრი უკვე იყო არა „საყდარი“ („ხატი“) და „სამამასახლისო“, არამედ „ჯამიკარი“ და „სამუხტრო“ – შესაბამისი ადმინისტრაციული ცენტრით, რომელსაც „მუხტარი“ განაგებდა. ნიშანდობლივია სამუხტროს თავყრილობა აჭარის ზოგიერთ ხეობაში სწორედ ოლქობად რომ იწოდებოდა.

ოლქობის ინსტიტუტს, რომლის ძველი ადგილობრივი სახელი „მოყრიანობა“ ყოფილა, სამოსამართლო, საკანონმდებლო, აღმასრულებელი, განმკარგულებელი უფლებები ჰქონდა. საზოგადოების ცვლილებებთან ერთად ოლქობის ბუნებაც იცვლებოდა. დროთა მსვლელობაში მან დემოკრატიული იერსახე თანდათანობით დაკარგა. ოსმალთა მმართველობის პერიოდში აჭარაში არსებულ საქვეყნო თუ ხეობის კრებას – მოყრიანობას თემისა და სათემო მმართველობის შენარჩუნების ახალი საფუძველი გაუჩნდა: მოხდა ხალხური მმართველობის ძველი ფორმების ახალ მოცემულობაში განვითარება. უცხოური და ადგილობრივი სამართლებრივი და სოციოპოლიტიკური ინსტიტუტების ჭიდილში გამოიხატა მცდელობები ქვეყნისათვის სპეციფიკური, ქართული ტრადიციული და ადათობრივი უფლებების დაცვისა. ოსმალური მმართველობის დამყარების შემდეგ აჭარის ოლიგარქიულ წრეებსა და დანარჩენ სოციალურ ფენებს შორის წინააღმდეგობანი გაიზარდა, გაფართოვდა აჯანყების მოქმედების არეები და მიზანდასახულობაც. ოსმალეთის დროინდელი გვიანი შუა საუკუნეების აჭარის თემთა აჯანყებები „ოლქობის“ სახელით დამკვიდრდა, რაც ოლქობის – თემის ანდა თემთა ფართო გაერთიანებების გადანწყვტილებით ხორციელდებოდა. XIX საუკუნის ათიან წლებში ოლქობის გადანწყვტილებით განხორციელებული წინააღმდეგობის – ოლქობის წინამძღოლი „ჩახალ-ოღლი“ უნდა ყოფილიყო, თუმცა ისიც უნდა ითქვას, რომ აჭარაში ოსმალეთისა და ოსმალების წინააღმდეგ ოლქობას – აჯანყებას, უფრო ადრეც, XVII საუკუნის დამდეგიდანაც არაერთხელ ჰქონდა ადგილი, მაგრამ მკაფიოდ იგი ჩახალ-ოღლისადმი მიძღვნილ ხალხურ ლექსშია ასახული, სადაც „ოლქობა“, როგორც აჭარის სხვადასხვა ხეობაში გაერთიანებულ თემთა წარმომადგენლების გადანწყვტილებით

მოწყობილი სახალხო აჯანყება იხსენიება.

ხარიტონ ახვლედიანი ლექსის – „ჰაი გიდი ჩახალ-ოღლის“ შემთხვევლად ქედის რაიონის სოფელ ვაიოს მცხოვრებ სახალხო მელექსეს ბუჰანა შავიშვილს მიიჩნევდა (ახვლედიანი 1943: 38), თუმცა როგორც ბაქარია ჭიჭინაძე გადმოგვცემს, ლექსი 1859 წელს ჩაუნერიათ, ლექსი-სიმღერა, რომელიც ხალხში თქმულების სახითაც იყო შემორჩენილი და აჯანყებას – ოლქობას ეხებოდა. მისთვის თქმულება ქვემო აჭარაში სოფელ ზესოფლის მკვიდრს – ახმედ ბერიძეს მოუყოლია (ჭიჭინაძე 1916: 15). ბაქარია ჭიჭინაძის ცნობებზე დაყრდნობით, ასევე, მიაჩნიათ, რომ ჩახალ-ოღლი სოფელ ზვარედან იყო (ჭიჭინაძე 1916: 15); (იაშვილი 1948: 98). მას აგრეთვე ბერიძე-თურმანიძედაც თვლიან (ახვლედიანი 1943: 40). პეტრე უმიკაშვილის ცნობით, კი იგი ბზუბზუდან ყოფილა (უმიკაშვილი 1937: 33, შენ. 5). ჩახალ-ოღლი დაბალი სოციალური წრიდან იყო გამოსული და, შესაბამისად, ამ წრის დამცველიც გახლდათ. იგი აჭარის თვითმყოფადობისა და დამოუკიდებლობისათვის წარმოებულ ბრძოლებს ხელმძღვანელობდა. ბაქარია ჭიჭინაძის თქმით, ჩახალ-ოღლი ქედის ბეგებთან კონფლიქტურ სიტუაციაში აღმოჩნდა, რის გამოც იგი ქედიდან ჩაქვში გადასახლებულა, ბოლოს ხიმშიაშვილებსაც დაპირისპირებია და ბეგების ქვითკირით ნაგები სახლების დაქცევა დაუწყია (ჭიჭინაძე 1916: 21-22).

იმ დროს ბეგები თურმე გლეხებს ქვითკირის სახლების აგების ნებას არ აძლევდნენ. ზეპირ-სიტყვიერი წყაროებით ირკვევა, რომ ჩახალ-ოღლი ყველა უსამართლოდ მოქმედსა და ოსმალის მომხრეებს შიშის ბარს სცემდა, ე.ი. ოლქაობის წინამძღოლი არსებულ მმართველობით სისტემასა და ადმინისტრაციას უპირისპირდებოდა, შესაბამისად, წინააღმდეგობაში იყო მმართველობის ოსმალურ წესთან. ამიტომაც იყო ოსმალის მოხელეები ოლქაობის, როგორც ხალხური მმართველობიდან აღმოცენებული შეიარაღებული გაერთიანების მომწყობსა და მის თანამგრძნობებსაც რომ სდევნიდნენ. ზენდიდელ „ოლქაბაშს“ აჭარის ყველა ხეობასთან ჰქონდა კავშირი. ხალხურ ლექსში – „ჰაი გიდი ჩახალ-ოღლი“ ასახვა ჰპოვა სელიმ-ფაშასა და ჩახალ-ოღლის შორის ატეხილმა ბრძოლამ. ლექსის მიხედვით ჩახალ-ოღლი თავისი რაზმით – ოლქათი ფაშას თავს დასხმია, რის გამოც, ხარიტონ ახვლედიანის ვარაუდით, მელექსე, ქედის რაიონის სოფელ ვაიოს მცხოვრები ბერჰან შავიშვილი, ოლქაობის – აჯანყების მეთაურს მიმართავს: „ჰეი-გიდი ჩახალ ოღლი, ერთხანაც გიქროდა ქარი,/ შემოყევი ოლქაობა, ხომ არ ქენი კაი ქარი,/ ფაშას ყულე დეუმგვრიე, სასახლე გეულე მხარი,/ სელიმ-ფაშამ რომ შეიტყვა, რომ შეიქმნა ჰერსით მთვრალი“ (ჭიჭინაძე 1916: 15); (უმიკაშვილი 1937: 132); (ახვლედიანი 1943: 38); (ახვლედიანი 1978: 94); (იაშვილი 1948: 98).

აქედან ჩანს, რომ ჩახალ-ოღლის ფაშისათვის ციხე-კოშკი – „ყულე“ და სასახლე დაუქცევია. ეს ფაშა კი სელიმი იყო. ვუკოლ იაშვილის თანახმად, რადგან ლექსში სელიმია ნახსენები, ამდენად აჯანყების – ოლქობის დაწყების ხანადაც მისი მოღვაწეობის პერიოდი უნდა განისაზღვროს: დაახლოებით 1815-იანი წლები, თუმცა, ზეპირი ნაამბობებიდან ჩანს, რომ თითქოს თეთრი სახლების წინააღმდეგ ოლქობა მუთი ალა თულუმბას დროს მომხდარიყოს, როდესაც აჭარას სელიმის შვილი ახმედ ბეგი განაგებდა. გადმოცემით ჩახალ-ოღლი ახმედ ბეგის ხელით მოკლულა. თქმულების ამ მონაკვეთის საფუძველზე ვუკოლ იაშვილი ასკვნის, რომ ოლქობა სელიმ ფაშის დროს დაწყებულა, ხოლო გაგრძელებულა და დამთავრებულა ახმედ ბეგის დროს. აჯანყების საბაბად მოჩანს გადასახადების ზრდა, რის გამოც უკმაყოფილო გლეხებს ოლქობა დაუწყიათ და მას სათავეში ჩახალ-ოღლი ჩადგომია. როგორც ახასიათებენ იგი გაბედული, გამჭრიახი და მტკიცე სიტყვის კაცი ყოფილა (იაშვილი 1948: 98-101).

ლექსში მოხსენიებულ ოლქაობას პეტრე უმიკაშვილი ჯარიანობად განმარტავს (უმიკაშვილი 1937: 132, შენ. 1). ავტორს ოლქობა ომიანობად (ივერია 1877: №13), თედო სახოკიას კი – აჯანყებად მიაჩნდა (სახოკია 1950: 119). ირკვევა, რომ ოლქობა არა მხოლოდ თემებს შორის ატეხილი დავა-ჩხუბის, არამედ აჯანყების სახით უფრო ფართო ხასიათის გამომხატველი ცნება იყო. ლექსში, როგორც დავინახეთ, ოლქაობის – აჯანყების შემომღებად აჭარაში ჩახალ-ოღლია მიჩნეული. ამასთან ისიც დგინდება, რომ საქართველოს ამ კუთხეში – აჭარაში ოსმალისა და ოსმალების წინააღმდეგ

ოლქობა, აჯანყებები XVII საუკუნის დამდეგიდან მიმდინარეობდა.

XIX საუკუნის 30-40 წლებში ოსმალეთი აჭარაში რეფორმების გატარებას შეეცადა, რასაც შედეგად ხალხის აქტიური წინააღმდეგობა მოჰყვა. იმდროინდელი ვითარება ნათლად აღწერილი პეტრე უმიკაშვილის მოთხრობა – „პატარა ახმედში“, სადაც თანზიმათის დროინდელ ოლქობის შესახებაცაა საუბარი. ავტორის ცნობით, ოსმალეთის მთავრობას ბრძანება გამოუგზავნია:

აჭარაესკერში (ჯარში) უნდა გავიყვანოთ, ბეგებს მამულები აღარ უნდათ, მათ ყმები ჩამოერთვათ. ამის გამო აჭარაში მღელვარება დაწყებულა, ბეგი და გლეხი მხარდახარ დამდგარან: „ოლქობა დიდი ადგა, თოფი-იარაღით გავედით, ბათომამდის მივედით და სულ კახაბრის მთა დავიჭირეთ (უმიკაშვილი 1937: 39).

როგორც ცნობებიდან ჩანს, იმ დროს რეფორმებში გამოხატული ოსმალური მმართველობის დამყარების წინააღმდეგ სხვადასხვა სოციალურ ფენას შორის კომპრომისი მომხდარა, რამაც ოსმალეთის მთავრობა აიძულა რეფორმები დროებით გადაედო. ძმები ჩახალ-ოღლეებისა და მათი მებაირახტრის – მედროშის სიკვდილით დასჯამ აჭარის მოსახლეობა ვერ გატეხა, რაც იქედანაც ჩანს რეფორმების ხანაში ოლქობამ და ოლქობამ მასიური ხასიით რომ მიიღო. ამ პერიოდში ადგილობრივი ადათ-წესებისა და ხალხის თვითმყოფლობის დამცველთა რიგებში საღორეთელი ყიზეთ-ალა და ალი-ალა სამბაშოღლები – დვალელები იდგნენ. ამ უკანასკნელს ხალხმა ლექსიც კი უძღვნა. ლექსი ზაქარია ჭიჭინაძეს ვინმე მემედ-ალა ქატიკაძისგან (?) ჩაუწერია. ლექსიდან ჩანს, რომ ალი-ალა მოსახლეობის ინტერესების დაცვის მიზნით შერიფ ბეგს დაპირისპირებია. მოსახლეობის ინტერესების დამცველთა რიგებში იდგა კიბელი ახმედ-ალა კიკინოღლი – კიკნაძეც, რომელსაც ახალგაზრდა ჭაბუკებისაგან რაზმიც შეუდგენია. იმ დროს ყოველგვარი უსამართლობის წამომწყები ართვინის მახლობლად სოფელ სვეტში მცხოვრები ათაბაგის შვილი გამხდარა. ახმედ-ალას რჩეული ბიჭებისაგან შემდგარმა რაზმმა – ოლქამ ბეგი აიკლო, სასახლე დაუქცია და ბეგს პირობაც ჩამოართვა, რომ იგი „უსამართლო პირების მომხრე“ აღარ იქნებოდა. ოლქას წევრებმა „მთელი აჭარის ბეგობაც შეაშინეს და ფიცი ჩამოართვეს, რომ სოფლის ფუხარას აღარ დავახრჩობთო“ (ჭიჭინაძე 1916: 21-22).

ოსმალთა მმართველობის უკანასკნელ პერიოდებში დაპყრობილსა და დამპყრობელს შორის ურთიერთობები კიდევ უფრო გამწვავდა. 1875 წელს ქობულეთის აჯანყებაც დაიწყო, რომელიც მთელ აჭარას მოედო. ხალხი ოსმალთის, ოსმალური რეჟიმის, მძიმე გადასახადების, თურქულ ნიადაგზე მოწყობილი ადმინისტრაციისა და ჯარში განწევვის კანონის წინააღმდეგი იყო. ისინი თანახმა იყვნენ მხოლოდ მშობლიური მიწა-წყალი დაეცვათ (დროება 1875: №101, №106, №107, №109, №112, №117, №127); (დროება 1876: №16, №51, №74). 1876 წელს მდგომარეობა კიდევ უფრო გართულდა. კინტრიშის ხეობის მცხოვრებლების ოლქობამ კუთხის მმართველობაში ამჯერად თექვსმეტი კაცისაგან შემდგარი საბჭო აირჩია. გაზეთ „დროების“ ერთ-ერთ კორესპონდენციაში ამის თაობაზე ნათქვამი იყო, რომ ქობულეთის მცხოვრებთ თექვსმეტი კაცისაგან შემდგარი საბჭოსათვის ქობულეთის მართვა დაუვალებიათ (დროება 1876: №15). აქედან გამომდინარე უნდა დავასკვნათ, რომ ოლქობათა შორის პერიოდში, ზემო და ქვემო აჭარის ხეობებშიც, მმართველობის უმაღლეს ორგანოდ თექვსმეტი კაცისაგან შემდგარი საბჭო იყო დადგენილი. ამას ისიც მოწმობს, რომ 1879 წლის სექტემბერში, მუჰაჯირობის დროს, ოსმალეთის პროვინციებში გახიზვნის მსურველთათვის საცხოვრებელი ადგილების დასათვალიერებლად ზემო აჭარის ოლქობამაც თექვსმეტი ადამიანისაგან შემდგარი დეპუტაცია გამოყო (დროება 1879: №7).

1878 წლის აჯანყების შესახებ თედო სახოკია შემდეგს მოგვითხრობს:

ზემო აჭარაში რუსეთის ჯარის შემოსვლის დროს ოლქობა მომხდარა. ოლქობის მთავარი მოქმედი პირი სოფელ ხიხაძირიდან ვინმე ბერიძე ყოფილა. ბრძოლის ასპარეზიც ხიხაძირი გამხდარა. ბერიძეს მოგზაურზე უთქვამს: „მთელი ზემო და ქვემო აჭარა ფეხზე დადგა, ვისაც თოფის აღება შეეძლო სულ ოლქად გავედით“. ოსმალეთის მესვეურებმა მოსახლეობა შეცდომაში შეიყვანეს

და შერიფ-ბეგი კუთხის მოღალატედ გამოაცხადეს. ოლქას მონაწილეებმა ბეგს სხალთაში სახლი დაუნგრეს, ხოლო ხულოში – კანცელარია და ყველა ქალაქი გადაუნვეს (დროება 1879: №7).

თედო სახოკიას მიხედვით, ოლქობის დროს ბერიძეც შეუპყრიათ, თუმცა შემდეგ გაუთავისუფლებიათ (სახოკია 1950: 129-130). თედო სახოკიას მონათხრობში მსჯელობაა 1878 წელს რუსეთის არმიის სხალთის ხეობაში შესვლის დროის მომხდარ ოლქობასა და ოლქაობაზე, ასევე, 1879 წლის ბოლოს მომხდარ აჯანყებაზე. აქ ორი ოლქობის ეპიზოდი გაერთიანებულია და ისეა გადმოცემული (მგელაძე 2014: 179).

მუჰაჯირობის საკითხთან დაკავშირებით 1879 წლის აპრილის თვეში შეკრებილმა აჭარის ოლქობამ არაერთი პრობლემა განიხილა. მოსახლეობის სურვილი ყოფილა ოლქობას საქვეყნო საკითხი გადაეწევითა: მშობლიურ აჭარაში დარჩენილიყვნენ თუ ოსმალეთში გახიზნულიყვნენ. ოლქობაზე დეპუტაციის ერთ წარმომადგენელს ხალხისათვის ადგილზე დარჩენა უქადაგია. სწორედ ეს ოლქობაა აღწერილი პეტრე უმიკაშვილის გამოუქვეყნებელ მოთხრობაში „პატარა ახმედა“. იმდროინდელი თექვსმეტი მამაკაცისაგან შემდგარი საბჭო ოლქობის წინაშე უნდა ყოფილიყო ანგარიშვალდებული, რასაც ასევე პეტრე უმიკაშვილის გამოუქვეყნებელ მოთხრობაში – „პატარა ახმედაში“ ასახული ცალკეული ეპიზოდის მოწმობს. მოვითანთ ამოწარიდს ამ მოთხრობიდან:

1879 წლის აპრილის დამდეგს „აჭარის შუა ადგილას, დანდალოს გაშლილ მინდორზე, ზედა და ქვედა აჭარიდამ ჯგუფ-ჯგუფად, სოფელ-სოფელ შეყრილი ხალხი დიდს რჩევამა და დიდს საგონებელშია ჩავარდნილი. მოხუცებულთაგან ყმანვილამდე, თავით-ფეხამდე, თოფ-იარღით შეკაშული ხალხი, გაცხარებული და გულმწრომარე ისეთი სანახავია, რომ პირველ შემხედვარეს საომრად გამზადებულ ლაშქარსა ჰგავს. ხალხის ხორხორი და მიქეფარე ლაპარაკი, ბაასი და ქადაგება, წყრომა და ალერსი, ბუზღუნი და მოფერება ემსგავსება ზღვის ალელვებულს ფურთვანასა, რომლისაც ზვირთები ერთმანეთს ებრძვის და იშლება, იშლება, იშლება განზე და ახალს მორთვენ, ზვირთებს ამოაბორცვენ, ერთმანეთს ახლის და გრგვინით [...] გრიანებს და ჰქუხს ... ნუ გეგონებათ, რომ ხალხს ომის წადილი ალელვებდეს. ოლქობა საომარი ნუ გგონიათ, ერთობა შეყრილია დაასკვნას: დავრჩეთ აჭარაში თუ მუჰაჯირათ წავიდეთ [...] ოსმალთ რუსეთს დაუთმო აჭარა. რა ვქნათო [...] საჯარო სჯა და ლაპარაკის შემდეგ ხალხს გამოუცხადეს, რომ ვისაც სურს აქ ყოფნა დარჩითო, ვისაც გნებავს გზა გაქვთ, წადითო. ორი წელიწადი კიდევ ვადა გვაქვს [...] ახლა თქვენზეა საქმე, რასაც იტყვით. ოლქობა უნდა დაიშალოს. სიჩუმე ჩამოვარდა [...] მოლაპარაკე თავკაცებს გარს ეხვივნენ სხვა თავკაცები, ყველა ერთმანეთს უცდიდა“. [...] „ – კაი რაც ბრძანეთ, ბოლოს შეწყვიტა ერთმა./ – არა, არა, მდურვით შეება მეორე, რაღა მთელი აჭარა აქ არის [...] და სხვაობა აზრისა თავს იჩენდა./ უნდა ვიფიქროთ კიდევ, მივიხედ-მოვიხედოთ [...] და თუ მოვეწყით, იქნება დავრჩეთ, ჭოჭმანობით თქვა ერთმა [...] დაიშალა ოლქობა, ერობა და ხალხი სოფლებით ჯგუფ-ჯგუფად აიყარა და შინისაკენ წავიდა [...] გზაზე ბაასი და ცლობა მაინც არ დანყნარებულა [...] ნელ-ნელა ჩნდებოდა ბევრი სხვა აზრი. ოლქობის ამბავი ახმედამ დედას მეორე დღეს უამბო: როგორი ლაპარაკი ჰქონდათ, სოფლების თავკაცებს, მერე როგორ მოვიდნენ ბათუმიდან რუსეთისა და ოსმალეთის წარმომადგენლები და როგორ აუხსნეს ხალხს გახიზნის ან ადგილზე დარჩენის ნება-ყოფლობა და ბოლოს ხალხის დაშლა და საბოლოო გადაწყვეტილება: გახიზნა თუ დარჩენა ყველამ სოფელ-სოფელ გადაწყვიტონ თავისი ნებაყოფლობითო (მგელაძე 2014: 139-143).

ამ ვრცელი ამოწარიდიდან ჩანს, რომ ოლქობის შეყრა ხალხის სურვილზე იყო დამოკიდებული. გაზეთ „დროების“ ერთ კორესპონდენციაშიც იყო ნათქვამი, რომ ქობულეთში „მოვილაპარაკეთ ერთ ჯუმა (პარასკევი) დღეს და გადაწყვიტეთ, ოლქათ უნდა ავდგეთ“-ო. ხალხს თავისი სურვილი კიდევ განუხორციელებია – „ოლქად ამდგარა“ (დროება 1876: №15). რესპოდენტის თქმით: „გარდა თავდგირიძისა, ყველამ პირი მივეცი ერთმანეთს, რომ არაფერ საქმეში არ უღალატოთ ერთმა მეორეს“ (დროება 1876: №15). ამ ოლქობის დროს ქობულეთში ხუთასამდე კაცს მოუყრია თავი. იგივე გაზეთის 4 მარტის კორესპონდენციაში ნათქვამი იყო: „სრულიად ქობულეთი ამჟამად ოლქათ არის ამდგარი“ (დროება 1876: №25).

მოტანილი ცნობებიდან ასევე ირკვევა, რომ ოლქობა როგორც ზემო, ისე ქვემო აჭარას მოიცავდა,

ხოლო თავყრილობის ადგილად შუა ზონა – ქედასთან ახლოს მდებარე დანდალო იყო შერჩეული. ამდენად, ამ შემთხვევაშიც, ოლქობა, როგორც საზოგადოების სამართლებრივი, სოციოპოლიტიკური და სოციოტერიტორიული გაერთიანება მუდმივმოქმედი მმართველობითი ორგანოს სახეს ატარებდა. იგი საჭიროების შემთხვევაში პერიოდულად იმართებოდა, განსაკუთრებით მაშინ, როცა მოსახლეობას მთავრობისადმი თუ ზოგადად ხალხისადმი სათხოვარი და შესაკითხი ჰქონდა, ასევე, სათემო თუ საქვეყნო – საზოგადოებრივი მნიშვნელობის საკითხი იქნებოდა გასარჩევი და გადასაწყვეტი. გაზეთ „დროების“ ინფორმაციის თანახმად: „ნაპიე ქობულეთში გადასახადის თაობაზე „ოლქა (კრება) აქვთ ოთხი ათასამდის კაცს ხან ერთს, ხან მეორე ჯამეზე“ (დროება 1876: №49).

გადასახადის შემცირების თაობაზე კრება მთავრობას ულტიმატუმს უყენებდა. 1879 წლის ინფორმაციით ოლქობის მოწვევის აუცილებლობის აზრი და ოლქობისათვის მზადება, დასახლების ერთ რომელიმე პუნქტში იწყებოდა და ასე თანდათანობით მთელ აჭარაში ვრცელდებოდა, ე.ი. განსაზღვრული პრობლემა აჭარის ამა თუ იმ ხეობის თემში თუ თემებში ყალიბდებოდა, რომელიც შემდეგ განსახილველად ყველა ხეობის თემს გადაეცემოდა. ერთი წერილობითი ცნობის მიხედვით, ზემო აჭარისა და, ნაწილობრივ, ქვემო აჭარის მოსახლეობა:

სულ ერთიანად არეულია, იყრიან თავს და გაცხარებული მოლაპარაკება აქვთ ერთმანეთში [...] კაი დღეებში შეგროვდებიან ჯერ თითო სოფლობით, შემდეგ რამდენიმე სოფლის ხალხი ერთად და აქვთ მსჯელობა თავიანთი საზოგადო საქმეების თაობაზე (დროება 1879: №12).

აქედანაც ჩანს, რომ ოლქობა ტრადიციული საზოგადოების სათემო, სახეობო და საქვეყნო პრობლემების მოგვარების სამართლებრივი ორგანო იყო და მიზნად ისახავდა ხალხის საერთო ინტერესების, კოლექტიური პრინციპების, ძველი ადათებისა და თვითმყოფადობის დაცვას.

ოლქობას, თემის, თემთა კავშირისა და სამხარეო მასშტაბით აჭარაში განსაკუთრებული თავშესაკრები ადგილები გააჩნდა. სხვადასხვა წყაროდან დგინდება რომ აჭარაში თავყრილობის ასეთი ადგილები იყო: ხინოს თემისათვის – ჭახათი, ხინოს ხევის ქვემო წელში არსებული სოფელი, კინტრიშის ხეობის ხუთი თემისათვის – ჭაინათის მინდორი, ჩაქვის ხეობის ორი თემისათვის – ჩაისუბანი, მაჭახლის ხეობის სოფლებისათვის – ზედა ხერთვისი, აჭარის აღმართი და აჭარისწყალი, წყაროებსა და კორესპონდენციებში დიდ – სამხარეო შესაკრებ ადგილებად კახაბერი, ბათუმი, ქედა – დაბა ქედა, დანდალო და ხულოც დამოწმდა, სადაც მათი შეკრება იმართებოდა და საჭირობოროტო საკითხებიც ხმის უმრავლესობით წყდებოდა (მგელაძე 2014: 185). ზემო ხინოში ჩანერილ ერთ ლექსში თავშესაყარ ადგილად მუხაესტატეა მითითებული: „ზედა და ქვედა აჭარა მუხაესტატეს შიეყარა“ (მგელაძე 2014: 139-187, 187). როგორც ვხედავთ, თემთა, ხევთა და ხეობათა განლაგების ასეთი მმართველობითი პრინციპი თვალნათლივას ასახული ლექსში, რომელიც ჩახალ-ოღლზე მოგვითხრობს (უმიკაშვილი 1937: 132). ლექსის ერთი ვარიანტი „საქართველოს სიძველენის“ მესამე ტომშია შეტანილი (საქართველოს სიძველენი 1949: 145). სამხარეო მოყრიანობასა და ოლქობაზე რომ ხალხის დასწრება სავალდებულო ყოფილა, ამას კინტრიშის ხეობაში ჩანერილი სხვა ტიპის ცნობაც გვიდასტურებს, რომლის თანახმადაც:

ხალხმა მოაწყო ოლქობა და ყველა სოფლის ხალხი ჭაინათის მინდორზე ვიყრიდით თავს, სადაც სამი ათას კაცამდე იქნებოდა. კრებას ვერავინ ვერ დააკლდებოდა. ხინოდან მოკიდებული ყველა სოფლის კაცები თავს ხუცუბანში, ჭაინათის მინდორზე, მოიყრიდნენ, სადაც თავიანთ აზრს გამოთქვამდნენ (ფონდი 23).

აჭარის ამა თუ იმ თემსა თუ ხეობაში უხუცესებმა კონკრეტულად იცოდნენ მოყრიანობისა და ოლქობისათვის სად უნდა შეკრებილიყვნენ, მაგრამ ხდებოდა მთელი აჭარისათვის განკუთვნილი სამხარეო – თემთა გაერთიანებული შეკრებები, რისთვისაც ერთი ადგილი არ ყოფილა დადგენილი. ასევე, წერილობით წყაროებში გაბნეული ცნობებიდან და ეთნოლოგიური ფაქტებიდან იკვეთება,

რომ მოყრიანობისათვის და ოლქობისათვის შერჩეულ ადგილზე – გამოყოფილ მოედნებზე აჭარის ხეობებიდან წარგზავნილი ხალხი ჯგუფ-ჯგუფად, სოფლების მიხედვით სხდებოდა. თემობას ძირითადად ხანში შესული ავტორიტეტული პირები თაოსნობდნენ. აჭარის სახალხო მმართველობის ტრადიციული სისტემისათვის, სვანეთის მსგავსად, თემთა ფედერაციულ გაერთიანებათა პრინციპი უნდა ყოფილიყო დამახასიათებელი, როდესაც ტერიტორიული ერთიანობის საფუძველზე ლოკალური კავშირები იქმნებოდა. თითოეულ ამ ლოკალურ კავშირს, თემსა თუ ხეობას გამაერთიანებელი ცენტრი ჰქონდა. ოლქობის ბუნების არსში წვდომისათვის, მისი სტრუქტურისა თუ შედგენილობის გაგებაში ყველაზე უკეთ სწორედ „ერთობილ სუანეთის ჯეჟ ბედნიერის“ („ერთობილ ჯეჟს“) მმართველობის სტრუქტურასთან პარალელების გავლება დაგვეხმარება. ჯეჟ ბედნიერის სახელით ცნობილი თემთა კავშირი სვანეთში, როგორც ეთნოლოგიურ ლიტერატურაშია მიჩნეული, ტომობრივი ხასიათის გაერთიანებას წარმოადგენდა, სატომო მმართველობის სისტემა საერთო კრებითა და სატომო საბჭოთი იყო გამოხატული. მას საერთო საჯერო საბჭო განაგებდა. წარსულში ქვემო ჯეჟ, „ერთობილ სუანეთის ჯეჟ-ი“, დადემქელიანების აღმევებად როგორც ბაღს ზემო, ისე ბაღს ქვემო სვანეთს აერთიანებდა. ერთობილ ჯეჟის ჰქონდა ალაში – ლემ, იგივე, ლომი, ჰყავდა არჩეული საპატიო თანამდებობის პირები – მედროშე (მელოშე) და მეჭურჭლე (ხარაძე 1953: 165, 199).

სვანეთს ხალხისაგან არჩეული საბჭო განაგებდა, რომელიც წარსულში, სტრაბონის მოღვაწეობის პერიოდში, 300 მამაკაცისაგან შედგებოდა. ერთობილ სვანეთის ჯეჟის შეკრება გარკვეული წესით ხდებოდა: ერთი თემის – ჯეჟის ხალხი მეორე ჯეჟში მიდიოდა. იქ მახჴში დავალებით „მესანყურიე“ შეკრების საჭიროებას ჯეჟს ატყობინებდა. ჯეჟს შეკრება, ბაღს ზემო ჯეჟის გამოყოფის შემდეგ, ლატალიდან იწყებოდა და ლატალის მაცხტარში ლგთომ მარენი პირველად ფიცს ქორა მახჴმებს ადებინებდნენ. ფიცის მიღება ტრადიციული წესით ხდებოდა (ხარაძე 1953: 169).

აჭარაში მოყრიანობისა და ოლქობისათვის სათემო, სახეობო და სამხარეო თავშესაკრები ადგილების იერარქიული შედგენილობა ტიპურად ემსგავსება სვანეთის მმართველობით სისტემაში არსებული თემების, თემთა კავშირებისა და მთელი მხარის ტერიტორიულ აგებულებას. „ჯეჟ ბედნიერის“ ყრილობას მუდმივ შესაკრებ ადგილად აღმოსავლეთით – უშგული, ხოლო დასავლეთით – ლალგერი ჰქონდა მიჩნეული, რომელიც ლახამულასა და ფარის თემებს შუა მდებარეობდა. ერთობილი სვანეთის ჯეჟს ფიცის დასადებ გამაერთიანებელ ცენტრად კალას თემის ლაგურკას ეკლესია იყო მიჩნეული. საკუთრივ სოფელი ჯე, სადაც ეკლესია მდებარეობდა, ისე როგორც ამავე თემში შემავალი სოფელი ლალხორი, საჯერო შესაკრებ ადგილს წარმოადგენდა (ხარაძე 1953: 166-167, 169-170). სახალხო შეკრებისას დასახლებულ პუნქტთა წარმომადგენლები ლამხუბების მიხედვით იყო განლაგებული. მაგალითად, ლამხეთის თემის სოფელ ჟახუნდურში, სოფლის შუაგულში უზარმაზარ ცაცხვის ხესთან ერთად გალავან შემორტყმული „სუფი“ მდებარეობდა. „სუფის“ შუაში მოთავსებული იყო პატარა ნიში სახატეთი – ჴითინი“. გალავნის გასწვრივ ქვის დასაჯდომები იყო განლაგებული, რომელთა კვალი დღემდეა შენარჩუნებული. სადღესასწაულო პურობა და „ლალხორი“ სწორედ აქ იმართებოდა, სადაც ხალხი ლამხუბებად დაყოფილი სხდებოდა. ასეთ კრებას, ისე როგორც მთელ თემს, ხალხისაგან ამორჩეული „მახჴში“ მართავდა (ხარაძე 1953: 181). საკუთრივ თემს ჰქონდა სახალხო კრება, რომელსაც „ლუზორ“ ანდა „ლუხორ“ ეწოდებოდა. სვანეთში, ჩვეულებრივ, ერთობილ ჯეჟში შემავალი თემების მმართველობა საჯერო საბჭოს მმართველობის საერთო სისტემაზე იყო აგებული. ჯეჟის საბჭო სამი წლით ირჩეოდა, ისე როგორც თითოეული სოფლის წინამძღოლი – „ჴეისთაჴი“. კრებაზე ჴეუს საბჭო სვანეთის ცხოვრებას განაგებდა, თუმცა იყო კიდევ განსაკუთრებული საკრებულო, რომელიც კომლზე კაცის მონაწილეობას გულისხმობდა და მათი შეკრება ხდებოდა მაშინ, როცა არჩეული პირები ხალხს საგანგებოდ იწვევდნენ (ხარაძე 1953: 167-168, 180-181, 185). ყოველგვარ საქმეს, რომელიც ჴეჟის საბჭოს განსახილველი უნდა გამხდარიყო, ჴერ სოფლის ჴეისთაჴებს ეცნობებოდა, ხოლო შემდეგ, თუ ეს საჭირო იქნებოდა, ჴეისთაჴები ჴეჴიმ მორჴალს თვითონ ატყობინებდნენ, რომლებიც

საქმის განხილვასა და გადაწყვეტილების გამოტანას ახდენდნენ (ხარაძე 1953: 187).

აჭარაში ოლქობასა და ოლქას სოფლის, თემისა და მხარის ავტორიტეტული და ნდობით აღჭურვილი პირები ხელმძღვანელობდნენ, რომლებიც „წინაჲ კაცებად“ და „თავი კაცებად“ იწოდებოდნენ, სოფელ ჭახათის (ქობულეთის რ-ნი) მკვიდრის ხ.ი. ხახუტაიშვილის გადმოცემით, „ოლქობაშათ ეირჩევდნენ იმფერ კაცს“, რომელიც გამორჩეული იყო „კლავითაც, ქონებითაც და შეძლებითაც“ (ახვლედიანი 1970: 102). საველე-ეთნოგრაფიული მასალების მიხედვით, „ოლქაობაში“ ოლქობაზე აირჩეოდა. თავის მხრივ, იგი ოლქას წინაშე იყო ანგარიშვალდებული, თავად ოლქა კი არავის არ ემორჩილებოდა და ანგარიშსაც არავის არ აბარებდა. ამასთან, ოლქობის დროს ოლქაბაში შეკრებილთ თავშეყრის მიზანსა და განსახილველი თემის შინაარს მოახსენებდა, რომლის შემდეგაც აზრთა გამოთქმა და გამოთქმული აზრის გარშემო მსჯელობა მიმდინარეობდა. ჩვეულებრივ, საჭირობოროტო საკითხები ოლქობაზე სოფლის თუ თემის მოწინავე ხალხის მიერ არჩეულ პირს გამოჰქონდა, რომელსაც ძველი ადათობრივი სამართალი და „კანონზე ლაპარაკი“ უნდა სცოდნოდა. მოსაუბრე – „წინაი კაცი“ მაღალ ხეზე ადიოდა და ხალხს შეკრების მიზებს და მიზანს იქიდან ამცნობდა. ერთი გადმოცემით, რომელიც აზიზ ახვლედიანის მიერ იქნა დაფიქსირებული, შემდეგი შინაარსისაა: „ოლქობაზე ხალხს ოლქაბაში – ოლქობის წინამძღოლი ეძახდა და თემს ერთად შეყრიდა“ (ახვლედიანი 1962: 76, ახვლედიანი 1970: 82-107).

იყო შემთხვევა როცა ოლქობაზე ხალხის მოწვევას მუხტარი უზრუნველყოფდა, თუმცა იგი ოლქობაში არ ითვლებოდა. ეთნოგრაფიული მასალით დგინდება, რომ ოლქობაში – ოლქობის მეთაურის – სახელო დროებით ხასიათს ატარებდა და იგი მუდმივი თანამდებობა არ იყო. ამავე დროს, ოლქობის ხელმძღვანელობა არა ერთი პირის, არამედ თემის რჩეულ ადამიანთა ფუნქციას წარმოადგენდა. ოლქობაშიც ხალხს არა ოლქაბაში, არამედ სოფლების მიხედვით თავად ხალხი იწვევდა. ხალხივე ირჩევდა ოლქობაზე ოლქაბაშს. ამ ტიპის წყაროებზე დაყრდნობით დგინდება, რომ წინათ ოლქა სისტემატურად მოქმედი ხალხური მმართველობის ორგანოს წარმოადგენდა. ამასთან, აჭარის თავკაცებისა და ავტორიტეტული უხუცესების ასეთ წარმომადგენლობით ყრილობაზე დასწრება არა მხოლოდ აჭარის ყველა თემთა ინფორმირებულობისათვის, არამედ გადაწყვეტილების მიღებისათვისაც აუცილებელი იყო. სვანეთშიც თემსა და თემის სახალხო კრებას განსაკუთრებულად მათთვის გამოყოფილ ადგილზე თემისავე არჩეული „მახუში“ მართავდა. მას უვადოდ თემი ირჩევდა. „მახუშის“ უფლებები საერო ყრილობით იყო შეზღუდული, რომლის ერთ-ერთ ფუნქციას მისი წინადადებების დამტკიცება თუ უარყოფა შეადგენდა. საჯერო საქმეების გადასაწყვეტად შეკრებილი საბჭო ცალკეული ჯეშების – თემების, კერძოდ, ცალკეული პატარ-პატარა სოფლებისაგან შემდგარი „სოფლობისა“ და „აბუასდის“ წარმომადგენელთა – „ჩენილთა“ შეკრებას გულისხმობდა: „ჯეშე ჩენილნი კაცნი შეიყარა“, ანდა „შევიყარენით სრულიად სუანთ ჩენილები“ (ინგოროყვა 1941: 44, 181-182), ე.ი. საჯერო საბჭო, რომელიც ერთობილ ჯეშში გაერთიანებული სოფლის თემების – ჯეშების წარმომადგენლებისაგან შედგებოდა, წერილობით წყაროებში მოხსენიებული „ჩენილების“ ანალოგიურად – „ლგთიმ მარენიდ“ ანდა „ჯეშია ლუთშუდ“ იწოდებოდა.

ჯეშის კრებაზე სვანეთის თითოეული საზოგადოებიდან მახეშები – მამასახლისები, რამდენიმე დეპუტატი და, განსაკუთრებულ შემთხვევაში, მეკომურიდან თითო კაცი ესწრებოდა. თემის „ქორა მახუშები“ თემის საერთო წარმომადგენლებს ირჩევდნენ, რომლებიც საჯერო – სატომო საბჭოში შედიოდნენ და „ჯეშის“ საერთო საქმეებს განაგებდნენ. იმავდროულად არსებობდა სატომო კრებაც, რომლის წევრად თითოეული „ქორა მახუში“ ითვლებოდა. საერთო კრება საბჭოს მიერ დასახულ ღონისძიებებს და მათ შესრულებას ფიცის ქვეშ სახლეულისა და ოჯახების წარმომადგენლებს ავალებდა (ხარაძე 1953: 166-167, 199). თავყრილობაზე სვანეთში, რომელსაც „ლუხრობი“, ასევე, ზოგან, „ჯეშობი“ ერქვა, თითო ჯეშიდან სამი წლით ორი-სამი ანდა მეტი კაცი ირჩეოდა. „ლგთიმ მარენი“ წარმოადგენდნენ თითოეული თემიდან საზოგადოებრივი ცხოვრების მმართველობისათვის

საგანგებოდ არჩეულ პირებს. „ლგთიმ მარე“ნი“ სვანეთის ჯეჟობისათვის – თემების წარმომადგენელთა სახით შეკრებილნი ერთ უფროსს ირჩევდნენ. ლგთიმ მარე‘თა, რომელიც სისტემატურ ხასიათს ატარებდა და სამ წელიწადში ერთხელ დიდი სახლეულების უფროსთა - „ქორა მახჰუმების“ დაფიცების გზით ირჩეოდა, მთელ ჯეჟს ერთგულების ფიცს ადებინებდა (ხარაძე 1953: 168, 171). ამდენად, საბჭო თემთა დეპუტატებისაგან ე.ი. ჯეჟს საბჭო საზოგადოებათა მახჰუმებისა და თემის წარმომადგენლებისაგან – დეპუტატებისაგან შედგებოდა, თემთა კავშირის საერთო კრება კი – კომლზე კაცებისაგან და იგი კრებაზე სახლეულების მეთაურების – ქორა მახჰუმების მონაწილეობას გულისხმობდა. ჩენილები (ჩენილი) და დეპუტატები – „ლგთიმ მარე,“ „ჯეჟი ლუთჰუ“ და „მახჰუმი“ სვანთა მმართველობის სისტემაში უმნიშვნელოვანესი პირები იყვნენ. ლგთიმ მარალ’ი, რომლის არჩეულ ხელმძღვანელს „ლგთიმ მარალ თხჰიმ“ ეწოდებოდა, მთელ სვანეთს ერთგულების ფიცს ადებინებდა, რომლის განხორციელება ცალკეული ოჯახის უფროსის საშუალებით ხდებოდა. ქორა მახჰუმები ვალდებული იყვნენ ეს ფიცი მიეღოთ. ფიცის მიღების დროს ყველა სახლეულს – ოჯახს თავისი წარმომადგენელი უნდა ჰყოლოდა (ხარაძე 1953: 167-169).

ოლქობაზე შეიძლება ჯალთან დაკავშირებული პრობლემური საკითხიც განხილულიყო. ცოლ-ქმრის დავასთან დაკავშირებითაც, როგორც ჩანს, ოლქობა უფლებამოსილი ყოფილა სასამართლოს როლიც შეესრულებინა. სხვათა შორის, ჯალთან მიმართებაში, ოლქობის სამოსამართლო ფუნქციებმა ზეპირსიტყვიერებაშიც ჰპოვა ასახვა. მასზე პეტრე უმიკაშვილის მიერ ჩანერილი და ვლადიმერ მგელაძის პირად არქივში შემონახული საყოფაცხოვრებო ხასიათის ერთი ლექსის ფარგმენტი მეტყველებს: „ქმარო, მე ვკდები, შენ გიხარია,/ვიცი თვალი გაქვს შენ სხვა ქალზე,/მომე ჩერჩები, ცხენს მე შევკდები,/წავალ ოლქობაში, იქ გავსწორდებით“ (მგელაძე, 1959/1960; 2014: 181).

მართალია, სვანთა სათემო ყრილობებისაგან განსხვავებით, სადაც ყველა სრულწლოვანს, როგორც მამაკაცს, ისე – ქალს შეეძლო ყრილობაში მონაწილეობის მიღება, ოლქობის მიერ ორგანიზებულ სასამართლოზე, მიუხედავად იმისა, მასზე განხილვებოდა თუ არა ჯალთა საკითხი, როგორც წესი, საკუთრივ ოლქას, როგორც მმართველობითი ორგანოს მუშაობაში, ქალები არ მონაწილეობდნენ (ხარაძე 1953: 182). აქვე დავძენთ იმასაც, რომ, მართალია, არის ცალკეული გამონაკლისები, აჭარის ოლქობაში ქალთა მონაწილეობის („ქალები ოლქას აწყობენ“) შესახებ, თუმცა ეთნოგრაფთა შორის მიღებული თვალსაზრისის მიხედვით, მიიჩნევა, რომ ოლქობაში ქალი არ მონაწილეობდა. ამის საპირისპიროდ ოლქობაზე დასწრება ყველა სრულწლოვანი მამაკაცისათვის სავალდებულო იყო და ასეთ შეკრებასაც მათგან ვერავინ დააკლდებოდა. სოფელ ხუცუბნის (ქობულეთის რ-ნი) მცხოვრების, ს.უ. ქათამაძის გადმოცემით, ოლქობას ათი წლის ზევით და სამოცი წლის ქვევით ყველა მცხოვრები ესწრებოდა (ფონდი 250). ზოგიერთ ავტორს მიაჩნია, რომ ამ ტიპის ცნობები სარწმუნო არაა შემდეგი მოსაზრებების გამო: უპირველესად, ოლქობა, როგორც სახალხო მმართველობის ინსტიტუტი, როგორც ცნობილია, თავის კომპეტენციაში საკანონმდებლო, აღმასრულებელ და განმკარგულებელ უფლებებსა და ფუნქციებს აერთიანებდა და მისი საქმე თემებსა და მეზობელ ოლქებთან ურთიერთობების მოგვარება იყო (მგელაძე 1964: 84). ამიტომ, სოფლის, თემისა და, მითუმეტეს, მთელი მხარისათვის ასეთი მნიშვნელოვანი და საჭირობო საკითხების გადაწყვეტაში ათი წლის მოზარდი საქმიან მონაწილეობას ვერ მიიღებდა, თუნდაც იმ უბრალო მიზეზის გამო, რომ მას ამ ასაკში არც ცხოვრების გამოცდილება ეყოფოდა და არც სათანადო მომზადება-განვითარება ექნებოდა. მეორე მხრივ, ასეთი დიდი მნიშვნელობის მქონე საკითხების განხილვა და გადაწყვეტისაგან განზე ვერ დარჩებოდნენ სამოც წლის ასაკს გადაცილებული მცხოვრებლები (ჩიტაძე 1978: 37-38).

ოსმალთა მმართველობის პერიოდში თავდამსხმელი რაზმებს – „ოლქა“ (სხვადასხვა თემის მიხედვით იქმნებოდა), თავად შეირაღებულ გამოსვლას კი „ოლქად ადგომა“ ეწოდებოდა. 1862 წლის 15 ივნისის ერთი ცნობიდან ვგებულობთ, რომ წარსულში რუსეთის სამფლობელოების მოსაზღვრე ქო-

ბულეთისა და აჭარის სანჯაყებში მყოფ „დამნაშავეებსა“ და „ყაჩაღებს“ ოსმალეთის ხელისუფალნი დევნიდნენ, რომელნიც მათი გაგებით სამ „დამნაშავე“ ჯგუფად ნაწილდებოდა. ჯგუფები აჭარისა და ხინოს მთებს აფარებდნენ თავს იმ განზრახვით, რომ ახალციხისა და გურიის საკორდონო ხაზის მოსაზღვრე სოფლებზე მტაცებლური თავდასხმები მოეხდინათ. ხინოს თავდამსხმელ რაზმში – ოლქაში ოცდახუთი, ქობულეთის რაზმში – თხუთმეტი, ხოლო შიდადამთიან აჭარისაში – ორასი კაცი ირიცხებოდა. ამ ტიპის რაზმები არა მარტო დევნილთა და „ყაჩაღთაგან“ შედგებოდა, არამედ მათში თემის რჩეულ მებრძოლთა ნაწილიც ერთიანდებოდა, რომელიც ხალხის ინტერესებს იცავდა. ნადავლის ჩაგდებისა თუ პირუტყვის მიტაცების მიზნით იყო შემთხვევები მეზობელ თემებზე თავდასხმისა. ასეთი სახალხო რაზმებისაგან არსებითად ბევრების განკარგულებაში მყოფი ის რაზმები განსხვავდებოდნენ, რომლებიც ძირითადად „ოსმალბას“ და, ხშირად, ბევრების მდგომარეობის განმტკიცებას ემსახურებოდნენ (მგელაძე 2014: 182-183). როგორც ვხედავთ, ოლქა თემის შეიარაღებული ძალა, თემის რჩეულ მამაკაცთა მებრძოლი რაზმი იყო, რომელსაც ოლქობის გადანაცვებილები სისრულეში მოჰყავდა. ამასთან, ოლქა – თემის რჩეულ მამაკაცთა რაზმი, ქვეყნის დაცვის, მტრის უკუგდების, მეზობელი თემებისა თუ ქვეყნისა დალაშქვრისა და ხალხური ადამ-წესების დამრღვევთა შესაპყრობად მეთემეთა სურვილით იქმნებოდა.

აჭარაში დამსწრეთა უმრავლესობა ოლქობაზე შეიარაღებული მიდიოდა. ამ მხრივ კი ოლქობის ორგანიზაციული სტრუქტურა, სათემო სამხედრო ბირთვის ჩათვლით, მართლაც, ძალიან ჩამოგავს განვითარებული და გვიანი შუა საუკუნეების საქართველოს სხვა კუთხეებში თემთა თავყრილობის აგებულებას, განსაკუთრებით, სვანეთში წარსულში არსებულ თემთა ფედერაციული ტიპის გაერთიანების სამხედრო ორგანიზაციის სტრუქტურას. სამხედრო რაზმისა და ლაშქრის პოლიტიკურ ბუნებასა და არქიტექტონიკაში აჭარული „ოლქა“ სვანურ „სუიმრას“ ანალოგად წარმოგვიდგება. ოლქასა და სვიმრაში, როგორც თემების შეიარაღებულ ძალასა და, შესაბამისად, მსგავს ინსტიტუტებში, სამეცნიერო ლიტერატურაში ცნობილი „სამხედრო დემოკრატიის“ ნიშნებიც გამოსჭვივის.

ტერმინი „სამხედრო დემოკრატია“ გვაროვნული წყობიდან სახელმწიფოზე გადასვლის პერიოდის პოლიტიკურ ინსტიტუტებს შორის ხელისუფლების ორგანიზაციის აღსანიშნავად ეთნოლოგიის ჩამოყალიბებისა და განვითარების ადრეულ საფეხურზე ევოლუციონისტის – ლუის ჰენრი მორგანის მიერ იქნა გამოყენებული. სამხედრო დემოკრატია კლასიკური ფორმით პირველყოფილი ეპოქის რღვევის ხანაში არსებობდა, როცა ჭარბი პროდუქციის დაგროვება საზოგადოებრივ ცვლილებებს განაპირობებდა, ამასთან, ხელს უწყობდა ალაფის, მათ შორის, მინების, მონებისა და მუშახელის მოსაპოვებლად თავდასხმით ბრძოლებს, რის საფუძველზეც ხელისუფლებაში სამხედრო ლიდერები წინაურდებოდნენ და მდიდრდებოდნენ. ასეთ გარდამავალ პირობებში თემში ჯერ კიდევ დიდი იყო სოლიდარობის გრძნობა, რადგან თემი ინარჩუნებდა სახალხო შეკრებებსა და უხუცესთა საბჭოს ძალაუფლებას, თუმცა იგი უკვე ტომის ბელადის ტრადიციულ ავტორიტეტსაც ეყრდნობოდა. თანდათანობით, სახალხო შეკრება მხოლოდ შეიარაღებული მეომრების თავყრილობის ადგილად გადაიქცა. სამხედრო ლიდერები და მისი მეომრები სხვა ბელადთა დამორჩილებით თავიანთ ხელში სულ უფრო და უფრო მეტ ძალაუფლებას უყრიდნენ თავს. სამხედრო ძალაუფლებაზე დაყრდნობით ასეთი გზა წარსულში მსოფლიოს ბევრმა ხალხმა – ძველმა ბერძნებმა, ეტრუსკებმა, რომაელებმა, სკვითებმა, სარმატებმა, კელტებმა, გერმანელებმა, ნორმანებმა, არაბებმა გაირა და, ამ მხრივ, როგორც ჩანს, პარალელი მას ქართულ გამოცდილებაშიც ეძებნება. საზოგადოებრივ განვითარებაში „სამხედრო დემოკრატია“ მიჩნეულია სახელმწიფოს ჩამოყალიბებისაკენ თანმიმდევრული გზის ერთ-ერთ მონაკვეთად, სადაც ევოლუციის შუალედურ რგოლებში სამხედრო-იერარქიული და ოლიგარქიული სტრუქტურები წარმოიქმნებოდა. ზოგიერთი ავტორის მიერ ეს გზა განვითარების უნივერსალურ გზადაცაა აღიარებული, თუმცა უნდა აღინიშნოს, რომ მსოფლიოს ხალხების ერთი ნაწილი „სამხედრო დემოკრატიას“ საერთოდ არ იცნობდა (კოსვენი 1960: 250); (ავერკიევა 1974);

(ბრომლეი 1981: 191); (ბრომლეი, შტრობახი 1986: 47-48).

საქართველოს მთიანეთში, კერძოდ, სვანეთში სუიმრა მეზობელი ტომების დასაბეგრად იმ შემთხვევაში ილაშქრებდა თუ ისინი მათზე დაკისრებულ ვალდებულებას დროულად არ შეასრულებდნენ (ხარაძე 1953: 190); (ხარაძე 1960: 121-122). წარსულში საქართველოს სხვა კუთხეების თემებსაც ჰყავდათ ლაშქარი, რომლებიც ერთმანეთის ან სხვა მხარის დასალაშქრად გამოიყენებოდა, თუმცა სათემო შეირაღებული რაზმის პოლიტიკური არსი ყველაზე უკეთ სვანეთის თემთა მოქმედ სადამსჯელო აღმასრულებელ ძალაში – „სუიმრაში“ ჩანს. იგი სატომო საბჭოს სამხედრო ძალა – რაზმი იყო, რომელიც მმართველობით აპარატთან ერთად არსებობდა და მას ჯეჟის წევრები ინახავდა, განსაკუთრებით, საჯეო შეკრების დროს, როცა მისი გამოკვება აუცილებლობას წარმოადგენდა. არსებობდა „შუანია სუიმრა“ და „ჯეჟია სუიმრა“, რომელიც ცალკეული თემის სუიმრას აერთიანებდა. იგი საჯეო საბჭოს მოქმედი სამხედრო ძალისაგან – სუიმრისაგან, სუიმრა თხუიმის ხელმძღვანელობით თითოეული თემის – ჯეჟს სუიმრისაგან დგებოდა, რომლისგანაც თავის მხრივ გაერთიანებული „შუანია სუიმრა“ იქმნებოდა. სუიმრა'ს ლაშქრისგან განსხვავებული ფუნქციები ჰქონდა. იგი ცალკეული თემის მიხედვით საუკეთესო ვაჟკაცებისაგან ყალიბდებოდა. სუიმრას ძირითად ფუნქციას შინაგანი საქმეების მოწესრიგება შეადგენდა, რაც საჯეო და სათემო საბჭოს გადაწყვეტილების შესრულებისათვის ყურადღების მიქცევაში მდგომარეობდა. მის მოვალეობას იმ ოჯახის დასჯა წარმოადგენდა, რომელიც თემისა და ერთობილ სუანეთის გადაწყვეტილებას არ შეასრულებდა. ჯეჟის დადგენილების დარღვევისას სუიმრას მიერ დამნაშავე თემიდან იდევნებოდა. სასჯელები სხვაგვარიც იყო: აყრა, გადაწვა, დილეგში ჩასმა, რასაც სათემო საბჭო გადაწყვეტდა (ხარაძე 1953: 189-190). თუ ჯეჟს შეკრებაზე ლაშქრობა გადაწყდებოდა, მაშინ თითო კომლიდან თითო მამაკაცი მაინც უნდა წასულიყო, უმეტესად კი – იარაღის მატარებელი ვაჟკაცობა მიდიოდა. ერთგულების ფიცის დადების დროს „ლგთიმ მარენი“ ორ კაცს ხელში ჯოხს დააჭერიანდნენ, ჯოხზე ზოგჯერ ხატსაც დაასვენებდნენ და ამ ჯოხის ქვეშ მთელ ჯეჟობს გაატარებდნენ. ეს იმას ნიშნავდა, რომ ყველას ერთი ჯოხი ეჭირა, ე.ი. ერთი პირი ჰქონდა (ხარაძე 1953: 169, 189).

ოლქობა – „ხალხის კრება“, იგივე, მოყრიანობა თავშესაკრები ადგილებითა და წინამძღოლებით, სამხედრო რაზმითა და შეირაღებული ლაშქრით ძველთაგანვე წესად რომ ყოფილა, ეთნოლოგთა ჩანაწერების მიხედვით გასული საუკუნის 60-იან წლებშიც კი დასტურდება. სოფელ ჩაქვისთავში ჩანერილი ერთი ცნობით, ოსმალთა შემოსვლის დროს ჩაქვის ხეობაში ოსმალთა მოხელეების ულტიმატუმზე – გამუსლიმანდნენ თუ ებრძოლონ მრავალრიცხოვან მტერს, ხალხს ოლქობა მოუწვევია. ოლქობის გადაწყვეტილებით მოსახლეობას მტერზე დამორჩილება მიზანშეწონილად მიუჩნევია (მგელაძე 1959/1960); (მგელაძე 1960); (მგელაძე 1961); (მგელაძე 1964: 2014). სხვა ცნობებით, ოლქასა და ოლქობაზე – სოფლისა და თემის ან მთელი მხარის ყრილობასა თუ კრებაზე საკითხის დასმა და მისი განხილვა ზეპირი ფორმით ხდებოდა. ნიშანდობლივია და, ამას ეთნოგრაფიულის გარდა სხვა ტიპის წყაროებიც გვცხადებენ, რომ ოლქა გადაწყვეტილებებს ძირითადად ადამიანთა ნორმებზე დაყრდნობით ახორციელებდა. ოლქაზე გადაწყვეტილებები ხმათა უმრავლესობით მიიღებოდა და შესაბამისად მას კანონის ძალა ჰქონდა. მისი შეცვლა არავის შეეძლო და ყველას ამ კანონით უნდა ეხელმძღვანელა, მისი სისრულეში მოყვანა ოლქას ყველა მონაწილისათვის სავალდებულო იყო (ჩიტაძე 1978: 36-37). ხალხსა და მთავრობას შორის სადავო საკითხს ჯერ ოლქა განიხილავდა, იქ მიღებული გადაწყვეტილების შესაბამისად მოქმედებდა მოსახლეობაც (მგელაძე 1964: 81).

ოლქობაში თემის წევრებს შორის ურთიერთვალდებულებათა წესრიგი დადგენილი იყო. ერთ საგაზეთო სტატიამი ზემო აჭარის მცხოვრებლის მიმართ ნათქვამია:

აქაურები [...] საქმეც, რომ არ ჰქონდეთ, მაინც შეიკრიბებიან და გამოიგონებენ რამეს [...]. რადგან აქ მთელი სოფელი თავის თავს მოვალედ ხდის მონახოს დამნაშავე, ამისათვის მონდომებულნი არიან მოძებნონ, თორემ თვითონ უნდა გადაიხადონ (დროება 1879: №12).

ხინოში, ერგესა და მარადიდში ვლადიმერ მგელაძის მიერ ჩაწერილი საველე მასალებით, მართალია, „თემობა – ოლქობა“ თემის წევრთა სამხედრო ორგანიზაციასთან და პოლიტიკასთან ასოცირებულ საკითხებს წყვეტდა, მაგრამ იგი სისხლისა და სამოქალაქო სამართალთან დაკავშირებულ სხვა მნიშვნელოვან სამოსამართლო საქმეებსაც განაგებდა: თუ დაიკარგებოდა რამე, დამნაშავის მოძებნაც მის ფუნქციებში შედიოდა (მგელაძე 1960: 181-182). ამას ასევე სხვადასხვა ტიპის საველე-ეთნოგრაფიული წყაროები და ზეპირსიტყვიერი ტექსტებიც გვიდასტურებს, რომლის თანახმადაც, „ოლქობაზე“ დამნაშავეებს ასამართლებდნენ და სასჯელის უმაღლეს ზომასაც მიმართავდნენ. ერთ-ერთი ინფორმაციით, დამნაშავე ქალი ჯოჯოს თემის „ოლქობას“ სიკვდილით დაუსჯია, ხოლო ქვემო მარადიდში გამოვლენილი გადმოცემით ბავშვის ქურდი მამაკაცი „ოლქობის“ გადანწყვტილებით მდინარეში დაუხრჩვიათ. აქ, სასამართლო პროცესს, ჩხალას ხეობიდან მოწვეული ორმოცდაათი მამაკაციც ესწრებოდა. ბჭეების მოწვევა საქართველოს სხვა თემებშიც, მაგალითად, ხევსურეთშიც წესად ყოფილა.

გვიანი შუა საუკუნეების აჭარაში თემი იყო პიროვნების, მისი თითოეული წევრის მფარველი. „ოლქობა“ თავის მოვალეობად მიიჩნევდა ქურდი, მძარცველი და თემის ადამ-წესების დამრღვევი გამოეცვლინა, თემიდან გაქცეული ფირალი მოენახა, თემში გაესამართლებინა და საერთო გადანწყვტილებით გაემართლებინა ან სათანადოდ დაესაჯა (დროება 1879: №19). სოფელ ერგესა და მარადიდში მოპოვებული მასალებით, უმძიმესი დანაშაულის დროს „ოლქობის“ გადანწყვტილებით ბოროტმოქმედი სიკვდილით ისჯებოდა. სხვა ცნობით, ოლქობაზე დამნაშავეს ასამართლებდნენ და სხვადასხვა ხასიათის სასჯელს დაუდგენდნენ. სიკვდილით დასჯა და თემიდან მოკვეთა სასჯელის უმაღლესი ზომა იყო. საერთოდ, სასამართლოს გზით საკითხის გარჩევისას „ოლქობის“ გადანწყვტილების დამძლეული არავინ იყო. ამაზე არაერთი ფაქტი მიგვანიშნებს. სოფელ ქობულეთსა და ჭახათში ჩაწერილი საველე მასალებიდან ირკვევა, რომ „ქურდს ხალხი დუნყებდა ძებნას“. თუ თემის წევრის დანაშაული მძიმე იყო, მაშინ მას „სოფლიდან გარიცხავდნენ“ (მგელაძე 2014: 182). თემის წევრთა მოკვეთა და თემიდან განდევნა – „სოფლიდან გარიცხვა“ უკიდურეს ზომად და სასჯელის უმაღლეს ფორმად ითვლებოდა და იგი სიკვდილით დასჯის ტოლფასი იყო. ხალხური გადმოცემით, ასეთ დროს „ოლქობის“ მეშვეობით თემის არასანდო პირებისაგან წმენდა ხდებოდა, ე.ი. ხალხური გადმოცემით, „ოლქობა იყო არასანდო პირებისაგან ტერიტორიის წმენდა“ (მგელაძე 1960).

სვანეთშიც „ჯეისთაჟები“ ახლომდებარე სოფლების ჯეისთაჟებს მომხდარი ქურდობის შესახებ ატყობინებდნენ. ნაქურდალის ძებნაც რამდენიმე სოფელში ერთდროულად იწყებოდა. საერთოდ, სვანეთში თავკაცთა ისეთი საბჭოებიც არსებობდა, რომლებიც სამართალს განაგებდნენ. ასეთი იყო, მაგალითად, მესტიაში „ლუშნუდ სამართალ“, სადაც „ლუშნუდ მარე“ იყრიდა თავს. ისინი თვეში ერთხელ სადმე სახლში დასხდებოდნენ, წმიდა გიორგის სახელს ახსენებდნენ და საბჭოს გახსნიდნენ, შესაბამისად, ხალხის საჩივარს გაარჩევდნენ (ხარაძე 1953: 170, 184).

აჭარაში „ოლქობის“ ფუნქციად თემებს შორის დავის მოწესრიგებაც წარმოგვიდგება, რომელიც ადრე „მოყრიანობისათვისაც“ იყო დამახასიათებელი. ასეთი დავები უმეტესად მიწის, განსაკუთრებით, სათემო მიწების, მათ შორის, საზაფხულო საძოვრების საზღვრების გამო მიმდინარეობდა. ეს იმდენად რთულ პროცესს წარმოადგენდა, რომ ზოგჯერ კონფლიქტი სიცოცხლის ხელყოფითაც სრულდებოდა. შესაძლებელი იყო იგი თემებს შორის შეტაკებით დასრულებულიყო და უფრო ფართო კონფლიქტის სახეც მიეღო. ამგვარ კონფლიქტს ზოგჯერ, დღესაც აქვს ადგილი და მის მოგვარებაში ხელისუფლებაც ერთვება.

ამრიგად, როგორც ვხედავთ, ტერმინი „ოლქი“ ქართულ ეთნოგრაფიულ სინამდვილეში საკმაოდ მოზრდილი გეოგრაფიული და საგამგეო-ადმინისტრაციული ერთეულის აღმნიშვნელ ცნებას წარმოადგენდა. აჭარაში „ოლქობის“ ინსტიტუტი მხოლოდ გვიანფეოდალურ ხანაში დასტურდება. იგი ძველი „თემობის“ – „მოყრიანობის“ ახალ პირობებთან შეგუებული ხალხური თვითმართველობის

ადგილობრივ ფორმას წარმოადგენდა, რომელიც აღჭურვილი იყო საკანონმდებლო, სასამართლო, განმკარგულებელი და აღმასრულებელი ფუნქციებითა და უფლებებით. „ოლქა“ თავდაპირველი მნიშვნელობით ტერმინ „თემის“ სინონიმი იყო, ზოგჯერ კი იგი თემის კრების მნიშვნელობითაც იხმარებოდა. საჭიროების დროს „ოლქობის“ გადაწყვეტილებით „ოლქა“ – სამხედრო შეიარაღებული ძალა – თავდასხმებს ანდა აჯანყებებს ახორციელებდა, რასაც „ოლქა“ – „ოლქად ადგომა“ ეწოდებოდა, ე.ი. „ოლქა“ რჩეულ მამაკაცთა მებრძოლი და მოლაშქრე რაზმი, ხოლო „ოლქობა“ თემის წევრთა – მამაკაცთა ყრილობა იყო.

შენიშვნები

- ¹ ნაშრომი გარკვეულწილად გასული საუკუნის 50-60-იან წლებში ვლადიმერ მგელაძის მიერ შეკრებილ საველე-ეთნოგრაფიულ მასალებსა და მკვლევრის საოჯახო არქივში თავმოყრილ სხვადასხვა ტიპის მასალას ეფუძნება (მგელაძე 1958); მგელაძე 1959/1960), რომლებიც წინამდებარე სტატიაში სამხრეთ-დასავლეთ საქართველოში ხალხური მმართველობის ისტორიის შესწავლის პრობლემებთან კონტექსტშია წარმოდგენილი.

დამოწმებანი

ავერკიევა 1968: J.P. Averkieva. *On the Role of Military Democracy in the History of Society*, Moscow.

არქივი 105: პეტრე უმიკაშვილის პირადი არქივი, საქმე 105, საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის შოთა რუსთაველის სახელობის ლიტერატურის ინსტიტუტის ფოლკლორის განყოფილების არქივი.

ახვლედიანი 1970: ა. ახვლედიანი. *აჭარის საგმირო-საისტორიო სიტყვიერება*, ბათუმი.

ახვლედიანი 1962: ა. ახვლედიანი. *ოლქა, ოლქობა, ლიტერატურული აჭარა*, №1, ბათუმი.

ახვლედიანი 1943: ხ. ახვლედიანი. *ნარკვევი აჭარის ისტორიიდან (მე-16-19 საუკუნეები)*, ბათუმი.

ახვლედიანი 1978: ხ. ახვლედიანი. *ნარკვევები საქართველოს ისტორიიდან*, ბათუმი.

ბრომლეი 1981: Ю.В. Бромлей. *Современные проблемы этнографии (очерки теории и истории)*, Москва.

ბრომლეი, შტრობახი 1986: *Свод этнографических понятий и терминов*, Выпуск 1, Социально-экономические отношения и соционормативная культура, Ю.В. Бромлей, Г. Штробах (ред.). Москва.

დროება 1875: გაბ. „დროება“, №101.

დროება 1875: გაბ. „დროება“, №106.

დროება 1875: გაბ. „დროება“, №107.

დროება 1875: გაბ. „დროება“, №109.

დროება 1875: გაბ. „დროება“, №112.

დროება 1875: გაბ. „დროება“, №117.

დროება 1875: გაბ. „დროება“, №127.

დროება 1876: გაბ. „დროება“, №15.

დროება 1876: გაბ. „დროება“, №16.

დროება 1876: გაბ. „დროება“, №23.

დროება 1876: გაბ. „დროება“, №25.

დროება 1876: გაბ. „დროება“, №49.

დროება 1876: გაბ. „დროება“, №51.

დროება 1876: გაბ. „დროება“, №74.

დროება 1879: გაბ. „დროება“, №7.

დროება 1879: გაბ. „დროება“, №12.

- დროება 1879:** გაბ. „დროება“, №19.
- იაშვილი 1948:** ვ. იაშვილი. აჭარა ოსმალთა ბატონობის პერიოდში, ბათუმი.
- ივერია 1877:** გაბეთი „ივერია“, №13.
- ინგოროყვა 1941:** პ. ინგოროყვა. სვანეთის საისტორიო ძეგლები, ნაკვეთი II, ტექსტები, თბილისი.
- იორდანაშვილი 1949:** სულხან-საბა ორბელიანი, სიტყვის კონა ქართული რომელ არს ლექსიკონი, ს. იორდანაშვილის წინასიტყვაობითა და რედაქციით, თბილისი.
- კოსვენი 1960:** М.О. Косвен. К вопросу о военной демократии, Проблемы истории первобытного общества, Москва.
- ლისოვსკი 1878:** В.Я. Лисовский. Чорохский край, (Военно-статистический очерк), Тифлис.
- მაგაზანიკი 1945:** Д.А. Магазаник. Турецко-русский словарь, Москва.
- მგელაძე 1958:** ვ. მგელაძე. საველე-ეთნოგრაფიული ჩანაწერები, პირადი საოჯახო არქივი, ბათუმი.
- მგელაძე 1959/1960:** ვ. მგელაძე. მასალები ხალხური მმართველობის შესახებ აჭარაში, ხელნაწერები, პირადი საოჯახო არქივი, ბათუმი.
- მგელაძე 1960:** ვ. მგელაძე. პ. უმიკაშვილის გამოუქვეყნებელი მოთხრობა აჭარელთა ცხოვრებიდან, საბჭოთა აჭარა, №115, ბათუმი.
- მგელაძე 1961:** ვ. მგელაძე. ხალხური თვითმმართველობის ისტორიიდან აჭარაში („ოლქობა“), სამეცნიერო სესია, მოხსენებათა თეზისები, ბათუმი.
- მგელაძე 1964:** ვ. მგელაძე. ხალხური მმართველობის ისტორიიდან აჭარაში, ლიტერატურული აჭარა, №3, ბათუმი.
- მგელაძე 2014:** ვ. მგელაძე. პეტრე უმიკაშვილი და ოსმალთა დროინდელი სამხრეთ საქართველო, ბათუმი.
- მელიქიშვილი 1959:** Г. А. Меликишвили. К истории древней Грузии, Тбилиси.
- ნინოშვილი 1959:** ე. ნინოშვილი. ჯანყი გურიაში, თხზულებათა სრული კრებული, ტ. I, თბილისი.
- ნიჟარაძე 1957:** შ. ნიჟარაძე. გემოაჭარულის თავისებურებანი, გამოკვლევა და ტექსტები ლექსიკონითურთ, თბილისი.
- ნიჟარაძე 1971:** შ. ნიჟარაძე. ქართული ენის გემოაჭარული დიალექტი, ბათუმი.
- საქართველოს სიძველენი 1949:** საქართველოს სიძველენი, თბილისი.
- სახოკია 1950:** თ. სახოკია. მოგზაურობანი, გურია, აჭარა, სამურზაყანო, აფხაზეთი, თბილისი.
- უმიკაშვილი 1937:** პ. უმიკაშვილი. ხალხური სიტყვიერება, თბილისი.
- ფონდი 23:** აჭარის სახელმწიფო მუზეუმის ხელნაწერთა ფონდი, საქმე 23.
- ფონდი 250:** აჭარის სახელმწიფო მუზეუმის ხელნაწერთა ფონდი, საქმე, 250, ფურცელი 103.
- ჩიტაძე 1978:** ზ. ჩიტაძე. მმართველობისა და თვითმმართველობის ფორმები აჭარაში (XVI-XIX სს.), ბათუმი.
- ჩლაიძე 2001:** თურქულ-ქართული ლექსიკონი, ლია ჩლაიძის რედაქციით, სტამბოლი.
- ჭიჭინაძე 1916:** ზ. ჭიჭინაძე. ქართველ მაჰმადიანთა ცხოვრება, ტფილისი.
- ჯავახიშვილი 1928ა:** ი. ჯავახიშვილი. ქართული სამართლის ისტორია, წიგნი I, ქუთაისი. ტფილისი.
- ჯავახიშვილი 1928ბ:** ი. ჯავახიშვილი. ქართული სამართლის ისტორია, წიგნი II, ნაკვეთი 1, თბილისი, ტფილისი.
- ხარაძე 1953:** რ. ხარაძე. სახალხო მმართველობის სისტემა სვანეთში, მასალები საქართველოს ეთნოგრაფიისათვის, ტ., VI, თბილისი.
- ხარაძე 1960:** რ. ხარაძე. სოფლის თემი ბალყარეთში, მასალები საქართველოს ეთნოგრაფიისათვის, ტ., XI, თბილისი.

THE SELF-GOVERNING POPULAR BODIES IN SOUTH WESTERN GEORGIA IN THE LATE MIDDLE AGES (OLKOBA)

Beka Mgeladze

In the Late Middle Ages in one part of Georgian highlands feudal relations were the basis of the country's socio-political structure, while in the other part, the life cycle was built on traditions with appropriate popular institutions. The local popular authorities regulated the social, economic and legal spheres of the settlements and this was especially evident when the influence of the Georgian central authorities on the regions, in particular in Samtskhe and Adjara, was weakened or stopped functioning altogether.

In Adjara valleys since Middle Ages existed popular self-governing organizations. They were leaded by councils of elders. The council of elders previously was called “mokrianoba” (მოყრიანობა), however later on, during the Ottoman rule, the term “mokrianoba” was replaced by the “okloba” (ოლქობა).

“Olkoba” represented judicial, legislative, executive body. Time after time it even assembled military unit called “olka” which consisted of young warriors. Their armed actions were called “upraising of olka”.

Thus, “olkoba” was self-governing social body in the region. It was well marched with the patriarchal way of life and popular stereotypes.